

מבוא

ביום חמישי, 2.12.10, א' חנוכה התשע"א, סמוך לשעה 11:00, פרצה שרפה בפאתי היישוב עספייא, השוכן על רכס הר הכרמל - רכס שאורכו כ-22 ק"מ ושטחו כ-32 קמ"ר. בשל השילוב של תנאי מזג אוויר ששררו באתו יום - חום ויובש חריגים יחסית לממוצע בעונה זו, יובש של הצמחייה¹, משטר רוחות מזרחיות חזקות - ושל מאפייני האזור (ריכוז של עצי אורן צפופים ודליקים ותוואי שטח הררי החרוץ ואדיות) התפשטה האש עד מהרה בשטחי היערות והפכה בתוך זמן קצר לשרפת ענק, בעלת מאפיינים של "אסון המוני"². האש, שפרצה במוקד אחד, התפשטה במהירות ודילגה מעץ לעץ. אצטרובלי האורן הנשרפים התפוצצו תוך כדי מעופם למרחקים, ובכך יצרו עוד ועוד מוקדי אש שהלכו וכיסו את הכרמל - על יערותיו ויישוביו. להבות ענק בגובה 30 ו-40 מטר, טמפרטורה של מאות מעלות ורוח הנשאבת לתוך מוקדי האש ומלבה אותה גרמו למעשה להיווצרות סופת אש עזה והרסנית. האש התפשטה לאזור נחל חיק, לשמורת הר אלון, לבית הסוהר דמון, לאזור חוות משמר הכרמל, לקיבוץ בית אורן ולשמורת הר שוקף. בשרפה נפגעו קיבוץ בית אורן, גבעת וולפסון, מלון יערות הכרמל, עין הוד, ניר עציון וכפר הנוער ימין אורד. האש המשיכה להתפשט במורד רכס הכרמל עד קיבוץ החותרים, קיבוץ מגדים וטירת הכרמל (ראו מפה בהמשך).

השרפה הפכה לאסון חמור וכואב כאשר להבות אש עצומות לכדו בהמשכו של אותו יום נורא, בשעה 15:40 בערך, אוטובוס ובו צוערים ומפקדים של שירות בתי הסוהר שהיה בדרכו לסייע בחילוץ ובהצלה של אסירים מבית הסוהר. באסון נהרגו 44 איש - 37 צוערים ומפקדים של שירות בתי הסוהר, שלושה קציני משטרה, שלושה כבאים, אחד מהם נער - צופה אש מתנדב, ואזרח - נהג האוטובוס (להלן - אסון האוטובוס).

נוסף על כך נאלצו להתפנות אלפי תושבים מבתיהם, בין היתר ביישובים: בית אורן, עספייא, עין הוד, ניר עציון, טירת הכרמל ושכונת דניה בחיפה, וכן השוהים בכפר הנוער ימין אורד ובמלון יערות הכרמל. כן פונו במהלך היום הראשון לשרפה השוהים במרכז לבריאות הנפש טירת הכרמל ואסירים משני בתי סוהר: מבית הסוהר דמון פונו 493 אסירים, ומבית הסוהר כרמל - 420 אסירים. כל האסירים פונו

1 מידת היובש של דלק צמחי מת, כגון מחטים, זרדים וענפים, נקבעת בעיקר לפי יובש האוויר בסביבה הסמוכה והיעדר משקעים; מידת היובש של דלק צמחי חי, כגון שיחים, עשבים ועצים, מושפעת באופן מתון יותר מגורמי הסביבה, היות שלצמחים חיים יש מנגנונים פיזיולוגיים לשמירה על תכולת המים.

2 "אסון המוני" מוגדר בפקודת המשטרה (נוסח חדש), התשל"א-1971, כ"אירוע הגורם לפגיעה חמורה בשלום הציבור, בביטחון הנפש או ברכוש המתייחס לציבור גדול או לשטח גדול, או אירוע שיש בו חשש לפגיעה כאמור, לרבות מחמת פגע טבע, מפגע סביבתי, אירוע חומרים מסוכנים, אירוע כימי או ביולוגי, אירוע קרינה רדיולוגי, תאונה או פעילות חבלנית עוינת".

ללא פגע. לצורך פינוי האסירים הפעיל שירות בתי הסוהר סד"כ מבצעי של כ-500 איש. 81 בתים נשרפו במהלך השרפה, נגרם נזק ל-173 בתים נוספים וכן עלו באש כ-32 אלף דונם חורש טבעי ובהם כ-4 מיליון עצים.

על פי חובתה החוקית נטלה משטרת ישראל את האחריות לניהול האירוע, תוך שיתוף פעולה עם גורמים נוספים - שירותי כבאות והצלה, מד"א, צה"ל, רשויות מקומיות, משרדי ממשלה ואחרים - ותוך קבלת סיוע מהם. ביום הראשון לשרפה הפעילה משטרת ישראל סד"כ מבצעי של 555 שוטרים וקצינים, מהם 260 ממחוז צפון; בסך הכול הפעילה המשטרה בכל ימי האירוע כ-2,000 שוטרים וקצינים, מהם 1,500 ממחוז צפון.

רשויות הכבאות של חיפה ושל חדרה, שפארק הכרמל נמצא בתחום אחריותן, הובילו את הלחימה באש; סייעו להן רשויות הכבאות מכל הארץ, לאחר שכבר ביום הראשון לשרפה הכריזה נציבות כבאות והצלה שבמשרד הפנים על גיוס כבאים כללי ומלא בכל תחנות הכיבוי. בפעולות הכיבוי השתתפו, שכם אחד, כ-450 כבאים מכל רחבי הארץ, וסייעו להם כ-200 כבאים מפיקוד העורף ומחיל האוויר, מהרשות לשמירת הטבע ומהגנים הלאומיים, וכן צוותי כיבוי של קרן קיימת לישראל. כ-150 רכבי כיבוי ו-58 כלי טיס השתתפו בפעולות הכיבוי בכרמל. בוצעו כ-1,500 הטלות של מים וחומרים מעכבי בעירה מהאוויר, שנפחם הכולל כ-9,000 טון.

ראש ממשלת ישראל, מר בנימין נתניהו, פנה אישית לראשי מדינות זרות וכן לגורמים נוספים מחו"ל לצורך קבלת סיוע לכיבוי השרפה; בעקבות הפנייה נשלחו לארץ כוחות כיבוי ומטוסי כיבוי מכ-20 מדינות. כמו כן שכרה מדינת ישראל מחברה פרטית בארצות הברית את מטוס הכיבוי הגדול בעולם - "הסופר-טנקר".

השליטה באש הושגה רק לאחר שלושה ימי לחימה - ביום ראשון, 5.12.10, סמוך לשעה 16:00, כ-77 שעות לאחר פרוץ האש. היחלשות הרוח המזרחית, כניסה של רוח מכיוון הים ועמה עלייה בלחות סייעו לכבאים להשתלט על האש, אולם פעולות הכיבוי הסופיות נמשכו עוד זמן רב. כוחות הכיבוי שהו בשטח במשך כ-100 שעות ברציפות, עד לכיבוי סופי של השרפה.

משרד מבקר המדינה מוצא לנכון לציין את עוז רוחם של כוחות הכיבוי וההצלה, של המשטרה ושל שירות בתי הסוהר, אשר השתתפו בהתמודדות עם כיבוי השרפה ובהגנה על הנפש והרכוש במשך ימים ולילות ארוכים ומתישים, תוך גילויי הקרבה וגבורה ומתוך תחושת שליחות, גם כשנשקפה להם סכנת חיים. עם זאת נמצאו ליקויים וכשלים רבים, הנוגעים בעיקר להיערכות המוקדמת ולכוננות של מערך הכבאות וההצלה לפני שפרצה השרפה בכרמל ולאופן שבו נוהלה המערכה מבחינת הפיקוד והשליטה של מפקדי שלושת הארגונים על כלל הכוחות שהשתתפו באירוע וכן מבחינת התיאום ביניהם בזירת השרפה. השרפה בכרמל העמידה במבחן אמת קשה וכואב את יכולתם של הארגונים להתמודד עם אירועים חריגים הנוגעים לאסונות המוניים; בסיומה הפכה השרפה בכרמל לאירוע מכונן בכל הנוגע להפעלתו של מערך החירום וההצלה של מדינת ישראל בעת שגרה ובעת חירום. לנוכח הכשלים שנמצאו בתפקודו נדרשת ממשלת ישראל לבצע בדק בית יסודי לשיפור מוכנות המערך להתמודדות עם אירועים גדולים ומורכבים.